

چند سند درباره فریتس ولف و فرهنگ شاهنامه

پدیدآورده (ها) : میرانصاری، علی
کتابداری، آرشیو و نسخه پژوهی :: گنجینه اسناد :: پاییز و زمستان 1374 - شماره 19 و 20
از 97 تا 110
آدرس ثابت : <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/98654>

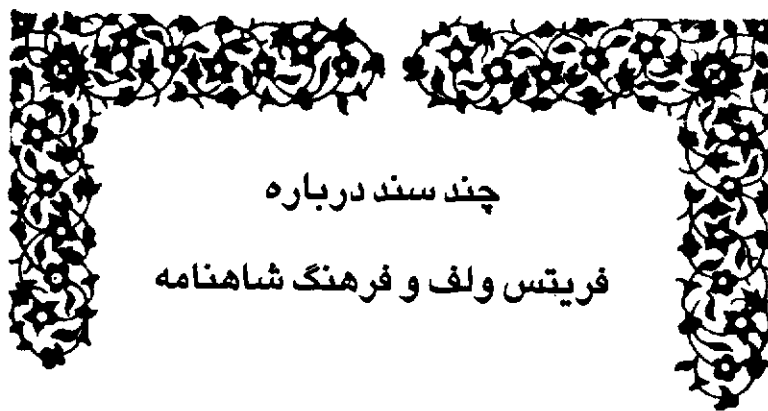
دانلود شده توسط : سارا سلطانی
تاریخ دانلود : 30/07/1395

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [فوائین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

پایگاه مجلات تخصصی نور

www.noormags.ir

چند سند درباره فریتس ولف و فرهنگ شاهنامه

علی میرانصاری

یک سده بعد فرهنگ دیگری تدوین شد که به گفته حاجی خلیفه، به تفاسیر فی لغة الفرس و یا فرهنگ قطران مشهور است. این اثر زا به شاعر مشهور سده پنجم یعنی قطران تبریزی منسوب داشته‌اند. از این فرهنگ اثری به دست نیامده و تنها، مورد استفاده برخی از فرهنگ نویسان مانند اسدی طوس بوده است. در همین سده یکی از شاعران بنام، یعنی اسدی طوسی، دست به تالیف فرهنگی زد که بعدها به عنوان مشهورترین فرهنگ فارسی، جایگاهی ویژه در میان دیگر آثار این زبان پیدا کرد. این فرهنگ که به لغت فرس معروف است، از میان نرفته و تمامی فصول و بخش‌های آن باقی مانده است.^(۱)

از زمان تدوین لغت فرس یعنی از سده پنجم تا سده دهم، تنها فرهنگ صحاح الفرس در سده هشتم توسط هندو شاه نخبجوانی نگاشته شد اما در سده دهم با گسترش نفوذ زبان فارسی در مناطقی مانند آسیای صغیر، شبه قاره هند و آسیای مرکزی، زبان فارسی مخاطبانی جدید یافت که برای فراگیری ظرائف و دقائق آن نیازمند کتابهایی همچون فرهنگ و دستور زبان بودند. این موضوع سبب شد تا از این سده، رویکردی تازه به سوی فرهنگ نویسی پدید آید تا نیاز مخاطبین جدید فارسی برای فراگیری این زبان برطرف گردد. بدین لحاظ فرهنگ‌های بسیاری (عمدتاً در حوزه جغرافیایی خارج از ایران)، یکی پس از دیگری تدوین شد و آثاری چون: تحفه السعاده (۹۱۶ ق)، مؤیدالفضلاء (۹۲۵ ق)، تحفه الاحباب (۹۳۶ ق)، مدارالافاضل (۱۰۰۱ ق)، فرهنگ جهانگیری (۱۰۱۷ ق)، مجمع الفرس (۱۰۳۶ ق)، برهان قاطع (۱۰۶۲ ق)، فرهنگ رشیدی (۱۰۶۴ ق)، چراغ هدایت (۱۱۴۷ ق)، ... پدید آید.

با گسترش و تقویت فرهنگ نویسی، گرایش دیگری به وجود آمد که فرهنگ نویسی را به مرحله‌ای تخصصی‌تر وارد کرد. بدین معنا که

پیش‌درآمد

در میان ایران شناسانی که تاکنون به زبان و ادبیات فارسی پرداخته‌اند، فریتس ولف، از مقام و جایگاهی ارزشمند برخوردار است. نام او با فرهنگ شاهنامه که مهمترین اثر تحقیقی‌اش به شمار می‌رود، همراه و قرین است. درباره این اثر، اسناد چندی در دست است که نشان می‌دهد دولت ایران در سال ۱۳۱۰ ش، تصمیم به چاپ این فرهنگ در ایران داشته و در سال ۱۳۱۷ ش، نشان درجه یک علمی را برای ولف ارسال کرده است. معرفی این اسناد، موضوع بحث اصلی در مقاله حاضر است. اما پیش از آن که به این بحث پرداخته شود، لازم است تا مقدماتی درباره «پیدایی و گسترش فرهنگ نویسی فارسی»، «فرهنگ‌های شاهنامه»، «زندگی ولف» و «چگونگی تدوین فرهنگ شاهنامه»، بیان گردد تا زمینه لازم برای ورود به بحث اصلی فراهم آید.

۱- پیدایی و گسترش فرهنگ نویسی فارسی

فرهنگ نویسی فارسی و توجه به نگارش این‌گونه آثار، از پیشینه‌ای کهن برخوردار است و به سده‌های نخستین اسلامی و دوره‌های آغازین شعر فارسی بازمی‌گردد. برپایه منابع به جا مانده از همان دوره‌ها، نخستین تلاش‌هایی که در این زمینه صورت گرفته، به سده‌های سوم و چهارم هجری قمری بازمی‌گردد. در این سده‌ها، خراسان بزرگ (خاستگاه شعر فارسی)، شاهد پیدایی نخستین فرهنگ فارسی نیز بود. در این زمان فرهنگی تدوین شد که بسیاری بر این باورند، این فرهنگ از آن شاعر مشهور این دوره یعنی ابوحنیفه سغدی^(۲) است. این فرهنگ که به رساله ابوحنیفه و فرهنگ ابوحنیفه معروف است، تاکنون به دست نیامده و تنها به نام آن در برخی از فرهنگ‌های متأخر اشاره شده است.

فرهنگ نویسان در کنار تدوین فرهنگ‌های عمومی، برای درک بهتر، عمیق‌تر و تخصصی‌تر دواوین و آثار شاعران بزرگ پارسی، دست به تألیف فرهنگ‌های تخصصی درباره آثار هریک از این بزرگان زدند و از این رهگذر، فرهنگ‌های جدیدی به وجود آوردند که هر کدام ویژه اثری معروف بود. مانند: فرهنگ واژه‌های مثنوی^(۳۳) (سده ۱۰ ق)، فرهنگ واژه‌های اخلاق ناصری^(۳۴) (۱۰۸۵ ق)، شرح لغات انوری^(۳۵) (۱۱۹۲ ق)، شرح مشکلات گلستان^(۳۶) (سده ۱۲ ق)، فرهنگ واژه‌های دیوان حافظ^(۳۷) (سده ۱۲ ق).

۲- فرهنگ‌های شاهنامه

در این میان فردوسی و اثر گرانقدر او از نظرها دور نماند و فرهنگ نویسان برای تهیه فرهنگی از شاهنامه دست به کار شدند و به تدوین و تبویت واژه‌های این کتاب پرداخته و از این رهگذر، آثاری گرانقدر پدید آوردند. در این زمینه عبدالقادر بغدادی (۱۰۳۰ - ۱۰۹۳ ق)، نخستین فرهنگ شاهنامه را پدید آورد. او که آثار فراوانی در زمینه‌های گوناگون داشت، در سال ۱۰۶۷ ق / ۱۶۵۶ م، به قصد استفاده ترک زبانان از شاهنامه، فرهنگی از این کتاب تهیه کرد و نام آن را لغت شهنامه نهاد. عبدالقادر که بر زبانهای ترکی و فارسی، تسلطی کامل داشت، به شیوه‌ای بسیار پسندیده و با دقت فراوان، در برابر هر واژه، معادل ترکی آن را قرار داد و بدین ترتیب فرهنگی دو زبانه (ترکی - فارسی) از شاهنامه پدید آورد^(۳۸).

دو سال پس از تألیف لغت شهنامه، یعنی در سال ۱۰۶۹ ق / ۱۶۵۸ م، شخصی به نام علی بن مکی بن طیفور بسطامی، فرهنگی فارسی به فارسی از شاهنامه تهیه نمود و نام آن را گنج‌نامه نهاد^(۳۹). در همین دوران فرهنگ دیگری با عنوان معجم شاهنامه، تدوین شد که مولف آن شخصی است به نام محمد بن رضابن محمد العلوی الطوسی، زمان نگارش این فرهنگ به درستی روشن نیست ولی به گمان استاد حسین خدیو جم، این فرهنگ می‌بایست در سده‌های نهم و دهم تألیف شده باشد^(۴۰). در سال ۱۱۵۶ ق / ۱۷۴۳ م، فرهنگی تحت عنوان لغت شاهنامه، فراهم آمد که نویسنده آن تاکنون ناشناخته مانده است^(۴۱). در اواسط سده نوزدهم، اثر دیگری به نام فرهنگ شاهنامه تدوین شد که مولف آن موبدابدال بن داراب است^(۴۲).

آنچه گذشت، بررسی کوتاهی بود از فرهنگ‌های شاهنامه که در فاصله نزدیک به دو سده تألیف شده است. ذکر این نکته ضروری است که از زمان موبدابدال بن داراب، یعنی از اواسط سده نوزدهم تا اوایل سده بیستم، وقفه‌ای شصت ساله در تألیف فرهنگ‌های شاهنامه پیش آمد تا اینکه در سال ۱۹۱۰ م، فریتس ولف یکی از بزرگترین ایران‌شناسان آلمانی بر آن شد تا فرهنگی متفاوت با آن چه که تا آن زمان از شاهنامه تهیه شده بود، فراهم آورد. از این رو

دست به تألیف فرهنگی بسامدی از شاهنامه زد و اثری پدید آورد که با گذشت نزدیک به هفتاد سال، هنوز به عنوان فراگیرترین فرهنگ شاهنامه، از کارایی بسیاری برخوردار است. آنچه در پی می‌آید، نگاهی است کوتاه بر زندگی «فریتس ولف»، چگونگی «تدوین فرهنگ شاهنامه» و «اسنادی» که در این ارتباط وجود دارد.

۳- فریتس ولف

ولف در ۱۱ نوامبر ۱۸۸۰ م، در شهر برلین زاده شد. او تحصیلات خود را در همین شهر و در «مدرسه سلطنتی فرانسه» به پایان رساند و سپس برای ادامه تحصیل به شهرهای مونیخ و هایدلبرگ رفت. او در این دو شهر به تحصیل ادبیات، هنر و زبان پرداخت و پس از پایان این دوره به شهر برلین بازگشت. ولف مدتی بعد برای تحصیل دانشگاهی به شهر گیسن رفت و مطالعات خود را معطوف به زبان شناسی کرد. او خیلی زود به کریستیان بارتولمه، ایران شناس معروف پیوست و مطالعات خود را به ایران شناسی محدود کرد و زیر نظر او به نگارش پایان‌نامه دکتری خود تحت عنوان «مصادر در زبان‌های هندی و ایرانی» پرداخت. ولف در ۱۹۱۰ م، به شاهنامه روی آورد و به تهیه فرهنگی از آن مشغول گشت. تدوین این فرهنگ، نزدیک به بیست سال ولف را به خود مشغول داشت. در این زمان یعنی در دهه سی، مشکلات زیستی و اجتماعی فراوانی از سوی دولت نازی علیه یهودیان اعمال می‌شد. ولف که یهودی نژاد و مسیحی مذهب بود، از این مشکلات دور نماند و در وضعیت نابسامانی به سر می‌برد. او سرانجام در مارس ۱۹۴۳ م به دست نیروهای دولتی دستگیر و به سرنوشتی نامعلوم دچار شد.

۴- تدوین فرهنگ شاهنامه

در سال ۱۹۰۵ م، پس از آن که ولف دوره دکتری خود را به پایان رساند، به یاری استادش کریستیان بارتولمه که به ترجمه آلمانی اوستا مشغول بود، شتافت. در سال ۱۹۱۰ م، ولف از این کار فراغت حاصل کرد. او که در این زمان سخت متأثر از استاد خود بود، بر آن شد تا به روش یکی از تألیفات بارتولمه به نام «فرهنگ زبان ایران» که اولین فرهنگ بسامدی زبان‌های ایرانی بود، اولین فرهنگ بسامدی زبان فارسی را تهیه نماید.

در این زمان اروپا در یکی از بحرانی‌ترین شرایط تاریخی خود یعنی در جنگ اول جهانی به سر می‌برد. ولف در این شرایط، برلین را برای اقامت برگزید. سیدحسن تقی‌زاده که این زمان در برلین به سر می‌برد، یک بار ولف را یافته و ملاقاتی با وی داشته است. استاد مینویی به نقل از تقی‌زاده گفته است که او پس از زحمات بسیار، ولف را در زیرزمین کم نور خانه‌ای یافته که زندگی نسبتاً فقیرانه‌ای

داشته است. در اطراف او چاپ‌های مختلف شاهنامه و فیش‌های مربوط به این کتاب پراکنده بوده و آن قدر وی در کار خویش غرق گشته بود که از چند و چون جنگ و حوادث آن اطلاعی نداشته است. به هر تقدیر ولف پس از تلاشی بیست ساله و پشتکاری تحسین برانگیز، تمامی ابیات شصت هزارگانه شاهنامه را خوانده و سپس واژگان همه آنها را کلمه به کلمه ضبط می‌نماید و سرانجام، تکرار و توالی نزدیک به نه هزار واژه شاهنامه را براساس نظامی منطقی مرتب کرده و جایگاه تغییرات و تحولات معنایی هر کدام را به خوبی می‌نمایاند.

تدوین این اثر مصادف بود با قدرت گرفتن نازی‌ها در آلمان. به همین علت ولف نمی‌توانست به راحتی اثر خود را به چاپ برساند. چراکه او با وجود اعتقاد به مسیحیت، به دلیل داشتن نژادی یهودی، مانند بسیاری دیگر از دانشمندان هم‌نژاد خود مورد بغض و کینه دولت آلمان قرار داشت. در همین دوره خبر برپایی جشن هزاره فردوسی به اطلاع ایران شناسان آلمانی رسید و دوستان ولف، شعبه فرهنگی وزارت خارجه آلمان را متوجه اهمیت این اثر کردند و بدین وسیله زمینه چاپ فرهنگ ولف را در آلمان فراهم ساختند. دولت آلمان هنگام برگزاری جشن هزاره فردوسی (۱۳۱۳ش/۱۹۳۴م)، این کتاب را که چاپ آن به پایان رسیده بود، همراه یک هیئت سه نفره به ایران گسیل داشت و وزیر مختار آلمان، رسماً فرهنگ شاهنامه ولف را به ملت ایران، هدیه کرد.

۵- اسناد

در ارتباط با ولف و فرهنگ او، اسنادی وجود دارد که نشان می‌دهد حسین علاء^(۱۳۶)، سفیر ایران در پاریس، در دو نوبت به حکومت وقت، پیشنهاد چاپ این اثر را کرده بود. از چگونگی پیشنهاد اول و نامه‌ای که احتمالاً وی در این زمینه برای دولت ایران نوشته بود، اطلاعی در دست نیست ولی اسنادی وجود دارد که نشان می‌دهد حسین علاء از دولت خواسته بود تا برای «کمک به مخارج طبع فهرست شاهنامه» مبالغی در نظر بگیرد. همچنین اسناد دیگری نیز باقی است که نشان می‌دهد دولت ایران در سال ۱۳۱۷ش، نشان درجه یک علمی را برای ولف در نظر گرفته و برای او ارسال داشته است.

سند شماره ۱

این سند، تصویب‌نامه هیئت‌وزراء است که در تاریخ پنجم آبان ۱۳۱۰ش نوشته و در آن آمده است:

«هیئت وزراء در جلسه پنجم آبان ماه ۱۳۱۰، تصویب نمودند که برحسب تقاضای سفارت شاهنشاهی در پاریس، معادل یکصد لیره از اعتبارات غیرمترقبه دولت برای کمک به مخارج طبع فهرست

شاهنامه که به وسیله دکتر فریتز ولف تهیه می‌گردد، پرداخت شود»^(۱۳۴).

در زیر این نامه، امضای کسانی چون: مخبرالسلطنه هدایت (رئیس‌الوزراء)، سیدحسن تقی‌زاده (وزیر طرق و شوارع)، علی منصور (وزیر داخله)، جعفرقلی اسعد (وزیر جنگ) و یحیی قراگوزلو (وزیر معارف)، دیده می‌شود.

سند شماره ۲

به دنبال تصویب‌نامه فوق، هیئت‌وزراء نامه‌ای در همان تاریخ به وزارت مالیه نوشته و موضوع فهرست ولف و تامین اعتبار لازم برای چاپ آن را به اطلاع آن وزارت خانه می‌رساند. متن این سند^(۱۳۵)، مطالبی است که عیناً در سند شماره ۱ آمده است.

سند شماره ۳

این دو نامه ابهامات و سؤالهایی را پیش می‌آورد که چاپ این فهرست کجا و به وسیله چه کسی می‌بایست صورت می‌گرفت و آیا این مبلغ می‌بایست به دست ولف می‌رسید؟ یک سال بعد (۱۳۱۱/۷/۴)، نامه‌ای از سوی وزارت معارف به هیئت‌وزراء نوشته شده است که به سؤالات مطرح شده جواب داده می‌شود و روشن می‌گردد که مبلغ تصویب شده می‌بایست در اختیار ولف قرار می‌گرفته تا او برای چاپ اثر خود اقدام کند. متن سند شماره ۳ به قرار زیر است:

«ریاست محترم کابینه هیئت‌وزراء عظام. از قرار معلوم هیئت‌وزراء عظام، تصویب فرموده‌اند که مبلغی به یک نفر آلمانی ولف نام برای کمک به طبع یک فهرست لغات و کلمات شاهنامه که خود تهیه کرده است، پرداخته شود. متمنی است یک مورد مصدق از تصویب‌نامه مزبور برای این اداره ارسال دارند»^(۱۳۶).

سند شماره ۴

به دنبال این نامه‌ها، سندی وجود ندارد که نشان دهد، دولت ایران این مبلغ را به ولف رسانده باشد. اما در آبان ماه ۱۳۱۱ش، نامه دیگری که در واقع پیشنهاد دوم حسین علاء به دربار (و به شخص تیمور تاش که متصدی فراهم ساختن مقدمات جشن هزاره فردوسی بوده) است، نوشته می‌شود که برپایه آن ابهام فوق برطرف گشته و روشن می‌گردد که این مبلغ به دست ولف نرسیده است. در این نامه، حسین علاء ابتدا نظر پرفسور مینورسکی را مبنی بر مفید بودن فهرست ولف مطرح ساخته و به دنبال آن پیشنهاد می‌کند که چاپ این کتاب با کمک مالی ایران به گونه‌ای فراهم آید تا هنگام برگزاری جشن هزاره فردوسی منتشر گردد. متن اصلی سند به قرار زیر است:

سند شماره ۶

شورای عالی فرهنگ درباره بررسی این موضوع، جلسه‌ای در روز سه‌شنبه ۴ بهمن ۱۳۱۷ ش، تشکیل می‌دهد و این موضوع را تصویب می‌کند. این سند از دبیرخانه «شورای عالی فرهنگ»، به «اداره نگارش» وزارت معارف نوشته شده و در آن آمده است:

«اداره نگارش. پیشنهاد شماره ۱۷/۱۰/۲۵/۱۲۹۳۹ آن اداره در سیصد و هشتاد و ششمین جلسه شورای عالی فرهنگ مورخ سه‌شنبه ۴ بهمن ۱۳۱۷ مطرح و اعطاء نشان اول علمی به آقای دکتر فریتس ولف Fritz Wolff دانشمند آلمانی و آقای دکتر آکسل فن‌گرفه Axel von graefe از خاورشناسان دانشمند آلمانی تصویب شد. رئیس دبیرخانه شورای عالی فرهنگ، حبیب‌الله مظفری (۱۱)».

سند شماره ۷

بدنبال تصویب‌نامه شورای عالی فرهنگ، نامه‌ای در تاریخ ۱۳۱۷/۱۱/۱۲، از سوی اداره نگارش به کارگزینی نوشته شده و در آن مقرر می‌شود که اداره مزبور «دو طغری حکم مربوط به نشان‌های فریتس ولف و آکسل فن‌گرفه را صادر کند» (۱۱).

سند شماره ۸

اداره کارگزینی در تاریخ ۱۳۱۷/۱۲/۱۵، حکم اعطای نشان را صادر می‌کند. نکته‌ای که ذکر آن ضروری می‌نماید، این است که نویسنده این حکم، از روی اشتباه، سال ۱۳۱۷ را ۱۳۱۸ نوشته است. متن این حکم به قرار زیر است:

«اداره کل نگارش. عین دو برگ حکم اعطاء نشان علمی درجه اول که به موجب نامه ۱۳۱۸/۱۱/۱۲ - ۱۳۱۷۳۹، آن اداره ... آقا دکتر فریتس ولف دانشمند آلمانی و آقای دکتر آکسل فن‌گرفه، خاورشناس دانشمند آلمانی صادر گردیده، به همراه این نامه فرستاده می‌شود ... فرمائید ... وزارت، ارز خارجه برای آنان ارسال دارند. نسبت به اعطاء عین نشان‌ها، خواهشمند است ... را برای کسب دستور به مقام وزارت گزارش نموده و نتیجه را با وصول این نامه اطلاع دهند» (۱۱).

«دوست محترم عزیزم. در تعقیب راپورت‌های سابق راجع به جشن هزار ساله فردوسی و تمنای تسریع در صدور جواب و ابلاغ تصمیم دولت نسبت به موضوع مذکور، معروض می‌دارد: از قراری که آقای پرفسور مینورسکی نوشته‌اند، آقای دکتر (Fritz Wolff) آلمانی کتاب لغتی (Dictionnaire) راجع به شاهنامه فردوسی تنظیم کرده است، که بسیار مفید و قابل استفاده می‌باشد. هنوز کتاب مذکور به طبع نرسیده است. در صورتی که هیئت محترم دولت قبول فرمایند برای طبع این کتاب که در واقع کشف الایبات شاهنامه است کمک مالی فرموده تا انتشار آن با جشن فردوسی تصادف نماید، بسیار به موقع خواهد بود. سواد مکتوب آقای مینورسکی را برای توضیح مطلب، ضمیمه می‌نمایم. اگر پرداخت تمام مخارج طبع این کتاب، بر بودجه دولت تحمیل زیادی است، خوبست اقلاً اعانه‌ای مرحمت شود که منظور فوق عملی گردد. در عوض روی جلد کتاب نوشته خواهد شد: انتشار کتاب تحت حمایت دولت شاهنشاهی ایران بوده است. متمنی است توجه مخصوص در این باب مبذول فرموده از نتیجه اقدام، بنده را مسبوق فرمایند. حسین علاء (۱۱)».

از مجموع اسناد ارائه شده برمی‌آید که کمک مالی ایران چه به دست ولف رسیده و یا نرسیده باشد، وی موفق به چاپ اثر خود نشده و سرانجام، حکومت نازی آلمان، فهرست او را با هزینه خود به چاپ رسانده است.

سند شماره ۵

از این سند برمی‌آید که در اواسط سال ۱۳۱۷ ش، پس از چاپ و انتشار فرهنگ ولف، سفارت ایران در برلین، به وزارت فرهنگ پیشنهاد می‌کند که به منظور قدردانی از خدمات دو ایران شناس آلمانی یعنی فریتس ولف و آکسل فن‌گرفه، به هر کدام نشان درجه یک علمی اهداء گردد. وزارت فرهنگ نیز در تاریخ ۱۳۱۷/۱۰/۵ از دربار تقاضای موافقت با این امر را می‌نماید که در ۱۳۱۷/۱۰/۱۹، با این موضوع موافقت می‌شود (۱۱).

ماخذ:

- Schaefer , Hans heinrich , (Fritz Wolff) , Z.D.M.G , 99 (1950) :

194 - 197.

- اذکایی، پرویز، «کتاب درباره شاهنامه»، هنر و مردم، (۱۳۵۴): ۱۵۳-۱۵۴ / ۱۸۴ - ۱۹۴.

- بته‌کن، علی، «فریتس ولف، فرهنگ نویس شاهنامه»، ادبستان، ۲ (۱۳۷۰)، ۵۸/۸ - ۵۹.

- «جشن فردوسی»، سالنامه پارس، (۱۳۱۴)، ۲۸ - ۲۹.

- شدر، هانس هایزیش، «فریتز ولف»، یغما، ۲۸ (۱۳۵۴)، ۱۲۹/۳ - ۱۳۵

- صفا، ذبیح‌الله، «فرهنگ‌های پارسی»، تاریخ ادبیات در ایران، تهران، (۱۳۶۲)، ۳۶۸/۵ - ۳۷۲

- عاصمی، محمد، «عبدالحسین نوشین و فرهنگ ولف»، کاوه، ۱۹۷۱

- منزوی، احمد، فهرست نسخه‌های خطی فارسی، تهران، ۱۳۴۹، مجلد ۳

- میرانصاری، علی، «ابوحفص سفدی»، دائره‌المعارف بزرگ اسلامی، تهران، (۱۳۷۲)، ۳۷۳ - ۳۷۲/۵

- نفیسی، سعید، «ابوحفص نخستین شاعر»، پیام نو، تهران، (۱۳۳۱)، ۴۳ - ۴۴

۱ - ابوحفص حکیم بن ابرو سفدی از شاعران و موسیقی‌دانان اوایل سده چهارم است که از وی تنها یک بیت باقی مانده است.

آهوی کوهی در دشت چگونگه دودا

نداره یار بی‌یار چگونگه رودا

۲ - لغت فرس اسدی تاکنون چهار بار به چاپ رسیده است.

- گوینگن، ۱۸۹۷، به کوشش پاول هرن.

- تهران، ۱۳۱۹، به کوشش عباس اقبال آشتیانی.

- تهران، ۱۳۲۶، به کوشش محمد دبیرسیاقی.

- تهران، ۱۳۶۵، به کوشش فتح‌الله مجتبی و علی اشرف صادقی.

۳ - موزه بریتانیا، ش ۹۴۴۶/۳

۴ - کتابخانه آصفیه، ش ۹۲

۵ - دانشگاه تهران، ش ۳۳۹۶/۴

۶ - دانشگاه تهران، ش ۵۲۵۰/۲

۷ - کتابخانه ملک، ش ۳۷۶/۱

۸ - سن پترزبورگ، ۱۸۹۵، به کوشش کارل زالمان و تهران، ۱۳۵۳، ش به کوشش حسین خدیو جم [معراه معجم شاهنامه].

۹ - خطی، دانشگاه تهران، ش ۱۶۱/۱

۱۰ - تهران، ۱۳۵۳، ش، به کوشش حسین خدیو جم.

۱۱ - خطی، دارالکتب مصر، ش ۴۲/۲

۱۲ - خطی، موزه بریتانیا، ش ۲۴۴۱۳/۲

۱۳ - حسین علاء، فرزند محمدعلی خان علاء‌السلطنه در سال ۱۲۶۲ ش در تهران متولد شد. او در

۱۲۸۰ ش به استخدام وزارت خارجه درآمد. علاء در ۱۵ مهر ۱۳۰۶ ش به عنوان سفیر ایران راهی

فرانسه شد و تا مهر ۱۳۱۱ ش مأموریت وی در این کشور ادامه یافت.

۱۴ - اسناد شماره ۷۹۸۲ - ۱۱۳۰۰۸

۱۵ - اسناد شماره ۷۹۸۲ - ۱۱۳۰۰۸

۱۶ - اسناد شماره ۷۹۸۲ - ۱۱۳۰۰۸

۱۷ - اسناد دربار.

۱۸ - از آنجایی که این سند بسیار خوانا است، او آوردن مندرجات آن خودداری و به کلیشه کردن اصل

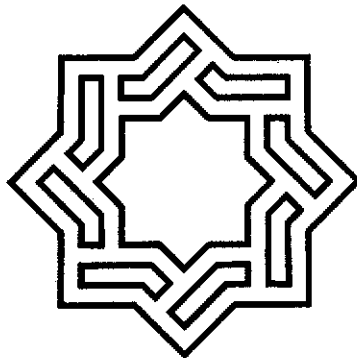
آن، بسنده شد. (معارف ج، ۵۱۰۰۹)

۱۹ - معارف ج ۵۱۰۰۹ / ۲۰

۲۰ - برای قرائت مندرجات این سند نیز به اصل آن (ضمیمه همین مقاله) مراجعه کنید. ۵۱۰۰۹ / ۲۰

۲۱ - معارف ج، ۵۱۰۰۹ (برخی از کلمات این سند، ناخوانا است که با نقطه چین مشخص شده

است.)

وزارت داخله

اداره
دائرة

بشاربع ملا برادر - خانه ۱۳۱۵
تلف ۱۳۰۷۴۰۰۰۰

بیت دروا درجه پنجم ابن ، ۱۳۱۰ قهری
که بر حسب تفاهات و تفاوت در باره
در اجتهاد غیر ترقیه دولت کبر لک به
فهرست و نام که بر این در فرزند زلف
تجدید

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی

مسئول آقای را ، بی شماره

[Handwritten signature]

۱۳۱۹

[Handwritten signature]

[Handwritten mark]

[Handwritten signature]

نوع مسود موضوع مسود ضمیمه مسؤول یا مکاتبه	 کابینه ریاست اساتذ	شماره تدوینی شماره خودنویسی کارکن دوسنده
--	---	---

تاریخ تحریر: ماه ... تاریخ یا کموبیش ... ماه ... تاریخ ثبت: ... ماه ... ۱۳۱۰

خروجی

دور رس صلوات

بیت دوزخ در صبح ۵ آبان ۱۳۱۰ که در آنجا در جریان بود
 در این روز که در آنجا در جریان بود
 تمام طبع هر یک از اینها که در آنجا در جریان بود
 در آنجا در جریان بود

در آنجا در جریان بود

ل- ۱۱۴

شماره پرونده: ۷۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰
تاریخ: ۱۳۹۱/۰۵/۱۱

جمهوری اسلامی ایران

اداره

دائرة

ریاست محترم کارشناسان وزارت معارف
وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه
با عرض سلام و تحیات مجدد عرض می‌گردد که
بر اساس اطلاع از وضعیت کنونی و کجکلیت سازمان
در خصوص وضعیت کنونی و کجکلیت سازمان
در خصوص وضعیت کنونی و کجکلیت سازمان

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی

تاریخ: ۱۳۹۱/۰۵/۱۱
شماره: ۴۵۹۵۰

ر. ب. ق.
۱۳۹۱/۰۵/۱۱

۱۳۹۱/۰۵/۱۱

نمونه اسناد ملی ایران

دست مخموم غوریم در تعقیب یادگار سابق راجع بخش هزاره فردوسی بخیر

فصل

صدر جواب و اجماع لایحه دست نسبت بوضع مدرسه فردوسی صادره : مذکور است که در تاریخ ۱۳۰۳

در شهر کازان روسیه (Ferdowsi) کتاب (Dictionnaire) راجع به فردوسی

در شهر کازان روسیه در دست قبلی فراتر از این کتاب در تاریخ ۱۳۰۳ در شهر کازان روسیه

در شهر کازان روسیه در دست قبلی فراتر از این کتاب در تاریخ ۱۳۰۳ در شهر کازان روسیه

در شهر کازان روسیه در دست قبلی فراتر از این کتاب در تاریخ ۱۳۰۳ در شهر کازان روسیه

در شهر کازان روسیه در دست قبلی فراتر از این کتاب در تاریخ ۱۳۰۳ در شهر کازان روسیه

در شهر کازان روسیه در دست قبلی فراتر از این کتاب در تاریخ ۱۳۰۳ در شهر کازان روسیه

تیم احمد امین بنو اسبق فرزند عمی

ووود بدکتز وزارت دربار بهاری
تاریخ ۱۳۰۳ / ۸ / ۱۶۱۱
نمبر اندکاتور ۳۴۲۳
طیبه عدلی ضبط

وزارت معارف و اوقاف و صنایع متفرقه

۱۲۹۳
خ ۱۷/۱۰/۲۵
نگارش

مقام وزارت متبوع

بطوریکه خاطر مبارک مستحضراست آقای دکتر فریتس ولف Fritz Wolff دانشمند آلمانی کتاب مفصلی در باب واژه ها و نامهای خاص شاهنامه فردوسی بنام (فهرست لغت‌های شاهنامه) بانضمام یک کتاب دیگر بنام متمع فرهنگ نامبرده بزبان آلمانی برای ارمغان بچشم هزاره فردوسی تالیف و با مساعدت مادی وزارت خارجه آلمان و مجمع اعانه علوم در آلمان چاپ و چند دوره از آنرا بوسیله سفارت آلمان مقيم تهران و وزارت امور خارجه در سال ۱۳۱۶ به وزارت فرهنگ ایران اهدا نموده که بین بنگاههای فرهنگی توزیع شده است و نیز آقای دکتر آکسل فن گرهه Axel von Graefe از خاورشناسان دانشمند آلمانی کتاب سودمندی بنام (ایران نو Iran-Das Neue Persien شامل تاریخچه کشور ایران و پیشرفتهائی که از آغاز سلطنت اعلیحضرت همایون شاهنشاهی تاکنون حاصل شده بزبان آلمانی تالیف و عکسهای آنرا بچهار زبان فارسی و انگلیسی و فرانسه و آلمانی چاپ و ده دوره از آنرا بوسیله سفارت شاهنشاهی در برلین از طریق وزارت امور خارجه به وزارت فرهنگ اهدا نموده که بین بنگاههای فرهنگی تقسیم شده است کتاب اخیر یکی از بهترین وسائل معرفی پیشرفتهای ایران کنونی در دیده بیگانگان بشمار میآید و خدمت گردآورنده آن از هر جهت شایان تقدیر میباشد چون سفارت شاهنشاهی در برلین بوسیله وزارت امور خارجه از وزارت فرهنگ درخواست نموده که بمنظور قدردانی از خدماتهای هر دو مؤلف نامبرده در باره هر یک نشان درجه اول علمی اعطا گردد و مراتب نیز ضمن گزارش شماره ۱۱۹۹۲ - ۲۷۸۴۳ - ۱۷/۱۰/۵ وزارت فرهنگ از طریق دفتر مخصوص بشرف عرض اعلیحضرت همایون شاهنشاهی رسیده و مورد تصویب واقع و طی نامه جوابیه شماره ۶۸۵۹ - ۱۹ - ۱۷/۱۰/۱۹ دفتر مخصوص شاهنشاهی باین وزارت ابلاغ گردیده بنا بر این بر طبق بند او فصل چهارم آئین نامه مدال و نشان اعطاء یکقطعه نشان درجه اول علمی در باره هر یک از آقایان فریتس ولف و دکتر آکسل فن گرهه که از دانشمندان آلمان و مؤلف دو کتاب نامبرده میباشد پیشنهاد و استدعا میشود این پیشنهاد را برای تصویب بشورای عالی فرهنگ ارجاع فرمایند .

وزارت معارف و اوقاف و صنایع متفرقه
۱۷/۱۰/۲۹
رئیس

وزارت معارف و اوقاف و صنایع متفرقه

دو نوشت ۰ سر شماره ۸۹۱ مورخه ۱۳۱۱/۱۱/۱۱ در شماره اصل آن بشماره ۴۹۴۰ ثبت شد

شماره ۱۰۱

مستفاد از (۱۲۹۳۹ / ۲۵۴ / ۱۰ / ۱۷) که اداره در رسید و بسته

دشمن معبر از در وقتیکه من به سه می گزیند ۱۳۱۷ طرح و اعطاء

تک اول معبره در دفتر و شماره دلف *Fritz Wolff* دانسته

که در آن کار در آن کسری گرفته *Carl von Graef* در همان زمان

دانسته اند که تصویر شده

مستفاد از (۱۲۹۳۹ / ۲۵۴ / ۱۰ / ۱۷)

مستفاد از (۱۲۹۳۹ / ۲۵۴ / ۱۰ / ۱۷)

وزارت خارجه

اداره نگارش وزارت خارجه و آفای ضیاع مشرفه

شماره ۱۳۷۳۹

تاریخ ۱۷/۱۱/۱۲

اداره کارگرنی

۲ - ل

۴

ضمیمه برگ

با ارسال رونوشت نامه شماره ۸۶۱-۸/۱۱/۱۶ دبیرخانه شسورای عالی
 فرهنگ دائر باعطاء نشان اول علی باآفای دکتر فریتس ولف Fritz Wolff
 دانشمند آلمانی و آفای دکتر آکسل فن گرهف Axel von Graefe
 از خارج شناسان دانشمند آلمانی که مورد تصویب شوری قرار گرفته بانضملم
 رونوشت پیشنهاد شماره ۱۲۹۲۹-۲۵/۱۰/۱۷ اداره نگارش راجع به
 موضوع مزبور خواهشمند است مقرر فرمایند و وطغری حکم مربوط بنشانهای
 نامبرده را هرچه زودتر صادر و باین اداره ارسال نمایند تا از طریق
 وزارت امور خارجه و بوسیله سفارت شاهنشاهی در برلن برای دانشمندان
 مزبور فرستاده شود . کفیل اداره نگارش

۳۸۰۴۱۰۱۷/۱۱/۱۲

GLOSSAR ZU
FIRDOSIS
SCHAHNAME
VON
FRITZ WOLFF

FESTGABE DES DEUTSCHEN REICHES
ZUR JAHRTAUSENDFEIER FÜR DEN
PERSISCHEN DICHTERFÜRSTEN

HERAUSGEGEBEN
VON DER NOTGEMEINSCHAFT
DER DEUTSCHEN WISSENSCHAFT
IN VERBINDUNG MIT DER
DEUTSCHEN MORGENLÄNDISCHEN
GESELLSCHAFT

BERLIN 1935
GEDRUCKT IN DER REICHSDRUCKEREI

صفحه عنوان فرهنگ شاهنامه ولف